

TREBALLS A LA VIL·LA ROMANA DEL PLA DE L'HORTA (SARRIÀ DE TER) 2014-2015

Lluís PALAHÍ *, David MALLORQUÍ **, Ana COSTA *, Josep Maria NOLLA *

La vil·la romana del Pla de l'Horta es troba ubicada a uns quatre quilòmetres al nord de la ciutat de Girona, dins del municipi de Sarrià de Ter, a l'extrem nord-oest de l'anomenat pla de Girona. La vil·la es va construir arrecerada contra la vessant oriental del turó, oberta a la plana que s'estenia cap a llevant fins que a uns cinc cents metres finalitzava a la llera del riu Ter. Pràcticament en línia recta respecte al nucli central de la vil·la se situava el gual i després el pont pel qual la Via Augusta, provinent del nord, travessava el riu Ter per dirigir-se seguidament a la ciutat de *Gerunda*.

Uns dos-cents metres al sud-oest del jaciment circula la riera d'en Xuncla de la qual un aqüeducte soterrani prenia l'aigua amb la qual s'abastia la vil·la.

Les restes se situen en un paratge densament urbanitzat en l'actualitat però que fins fa cinquanta anys era completament ocupat per camps de conreu. Descoberta l'any 1970 una part del jaciment va quedar protegida dins un espai de propietat pública mentre que la resta va ser engolida pel procés urbanitzador dels anys setanta del segle XX.

L'any 2008 el Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona va iniciar un projecte inclòs dins els programes d'I+D finançats per l'actual Ministeri d'Economia i Competitivitat "Del oppidum a la ciuitas (III). La transformació de la *ciuitas* y la transición hacia Nuevos modelos de estructuración territorial (HAR2013-40778-P). Des del 2014 els treballs s'integren també al Projecte de recerca Quadriennal de la Generalitat de Catalunya "Transformacions en les pautes d'hàbitat i explotació territorial a l'ager de *Gerunda* i *Emporiae* (segles III-VIII dC)".

Per no resultar excessivament repetitiu remetem al lector a les Jornades d'Arqueologia corresponents als anys 2008-10-12 i 14 per les descripcions de les estructures localitzades en aquells anys, limitant el present article als resultats dels dos darrers anys de recerca i excavació.

* Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria. Universitat de Girona.

** Conservador-restaurador.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

Al llarg del bienni 2014-15 s'han efectuat dues campanyes d'excavacions arqueològiques i dues petites intervencions o controls relacionats amb les obres d'adequació del jaciment. Les dues campanyes d'excavacions s'han concentrat a la zona nord i han afectat un total d'onze àmbits o espais. Els treballs de control varen tenir una incidència científica molt diferent. El primer es va limitar a una rasa oberta al carrer Rafael Casanovas (situat a llevant del jaciment) per col·locar-hi el sistema de desguassos i no va donar cap mena de resultat arqueològic.

L'altre, més complex i que descriurem més endavant, va afectar quatre espais on calia realitzar les fonamentacions de les quatre columnes que havien de sostenir la coberta que ha de protegir un sector important del conjunt.

Els espais excavats són:

Àmbit 40

Cambra quadrangular amb murs d'*opus incertum* en dos dels quals es conserva part de la filada superior de *tegulae* disposades invertides que devien marcar el canvi de parament respecte a l'alçat de tàpia.

En la seva visió final, la cambra presenta una única porta situada a l'angle nord-est. Els murs perimetrals conservaven en alguns casos restes d'estucats pintats. En el darrer moment d'ocupació, la cambra es va utilitzar com a magatzem de *dolia*. Se'n conserven senyals d'onze. Majoritàriament, aquestes gerres es trobaven esclafades, ja que al damunt s'hi va ensorrar el sostre de la cambra. L'excavació ha demostrat que la funció original de l'estança era molt diferent a la que va tenir en època tardana. A partir del segle II, la cambra anava pavimentada amb un *opus tessellatum* geomètric i policrom, amb una orla exterior de greques i un camp interior de flors creades a base de la intersecció de cercles, amb un dentellat interior. Al centre de cada cercle hi havia una aspa. Estilis-

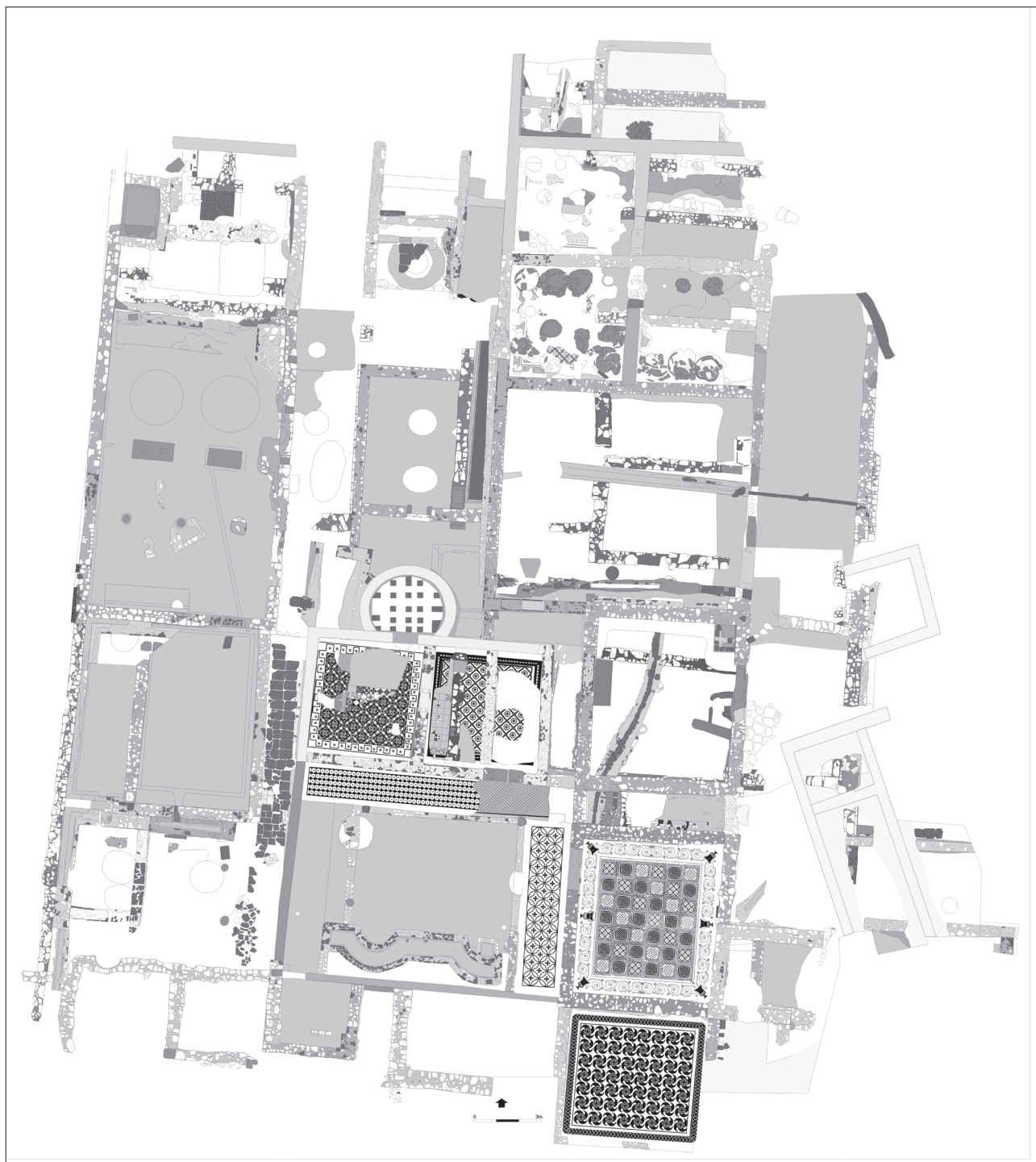

Figura 1. Planta general de la vil·la.

ticament es dataria en època severiana com els de les sales d'aparat localitzades entorn el pati de migdia de la vil·la. El paviment es conserva de forma molt irregular, concentrant-se sobretot a la banda oest. Aquest tampoc era el paviment original de l'estança i, de fet, la distribució de l'espai era diferent. Allà on s'ha pogut excavar per sota del nivell de circulació s'ha pogut apreciar que un mur travessa part de la cambra d'est a oest. Aquest mur és la prolongació del que, com veurem, separa en dos espais

l'A34 i sembla correspondre a l'estructuració republicana i augustal de la vil·la. La part conservada i visible del mur en aquesta estança és de pedres escairades i lligades amb fang. Al nord del mur es conserva, sota el paviment de mosaic, un segon sòl d'*opus signinum*. Aquest paviment va ser raspat per poder assentar millor la preparació del mosaic, i presenta una superfície superior irregular, però a tocar el mur M-251 s'apreciaven de forma molt tènue unes marques que podrien correspondre al nega-

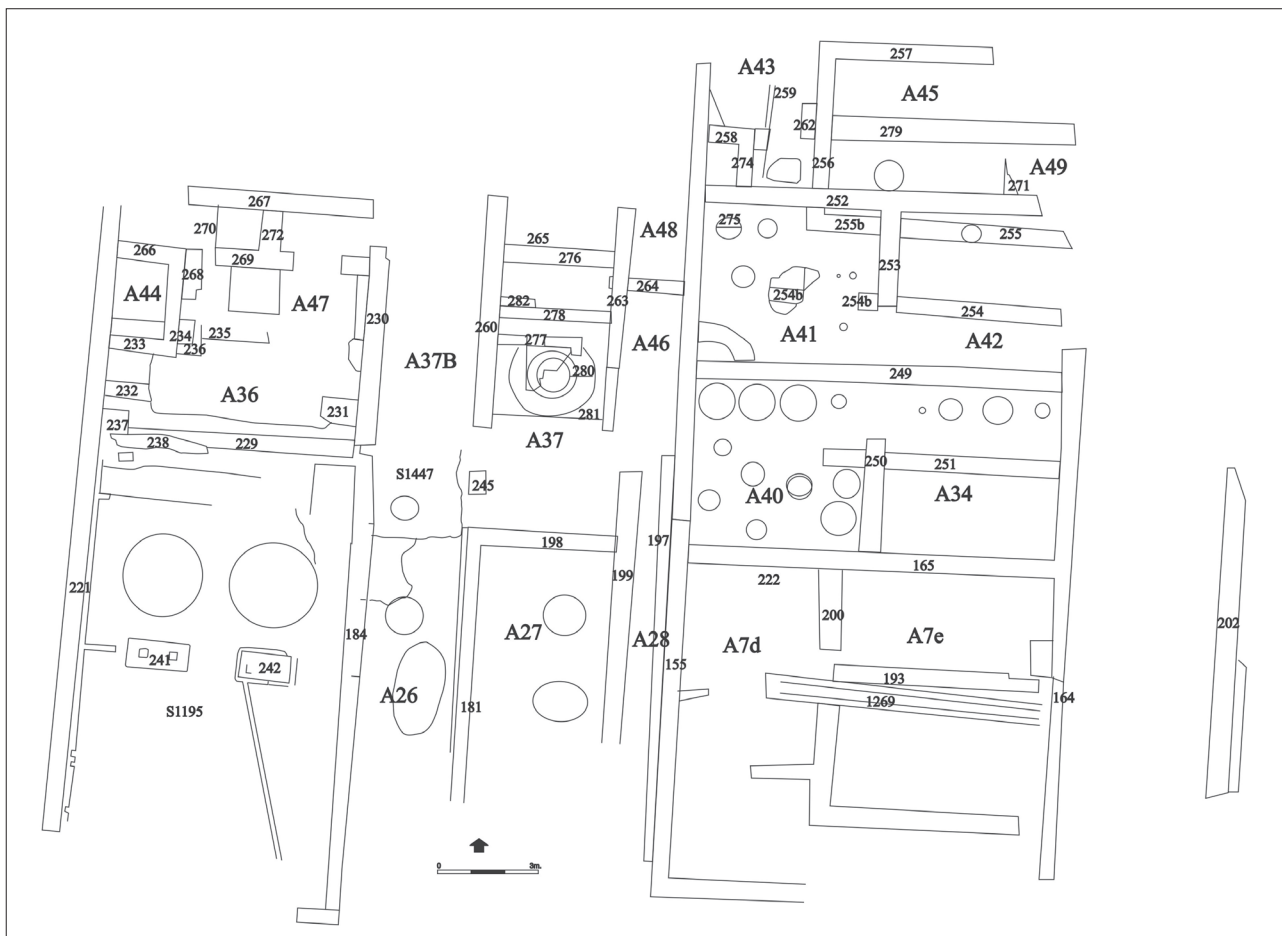

Figura 2. Planta del sector excavat el 2014-15, amb indicació dels àmbits i estructures.

tiu de petites tesselles que podrien haver conformat una orla exterior de doble filet. Malauradament és una dada molt minsa i poc fiable per poder assegurar que el paviment anava originalment decorat, tot i que és altament versemblant atesos els paviments de l'entorn. De fet creiem que és el mateix paviment localitzat dins l'A34.

Àmbit 34

Es tracta d'una cambra quadrangular, amb una porta a l'angle nord-oest que la comunica amb l'A40 i que ja hem descrit, i una segona porta a llevant, de la qual també manca el llindar. Un forat d'època contemporània ha afectat el terç sud est de l'estança destruint part dels murs nord i est i de l'estratigrafia però no aprofundint sota el nivell de circulació antic.

Com en el cas de l'A40 la cambra va ser utilitzada en la darrera fase d'ocupació de la vil·la com a magatzem de *dolia*. Tot i això presenta importants diferències respecte a aquella. Se'n conserven restes de sis. L'estança es troba dividida en dos per un mur est-oest que va ser afaitat a nivell de circulació. Aquest mur presenta un basament de pedres lligades amb fang, però la part superior conserva

una solera de morter. Com en altres espais de la vil·la sembla tractar-se d'un parament de l'edifici republicà que va ser aprofitat en època augustal construint-hi al damunt un parament de morter. En el moment de funcionament del magatzem de *dolia* es va aprofitar a la meitat nord de la sala un sòl d'*opus signinum* -que presenta una decoració de flors de quatre pètals- mentre que a la meitat sud es va emprar un sòl de terra piconada. Originalment aquesta meitat meridional disposava d'un paviment d'*opus signinum*, del qual en queden traces a dos punts. Aquest paviment sembla el mateix que ja es va localitzar dins l'A7e.

Àmbit 41

Cambra de forma pràcticament quadrangular configurada aparentment en el moment de la gran reforma de finals del segle II. Tots els murs conserven restes de pintures parietals, en procés de restauració, on s'aprecia un sòcol de color blau fosc, amb unes línies horitzontals blanques. Atenent als fragments d'estuc recuperats en els nivells d'enderroc i abandonament sembla que bona part del cos superior de la paret estaria pintada de color vermell intens.

Figura 3. Principals fases de la vil·la; època augustal (A); finals del s.II (B); s.IV (C).

La cambra presenta una porta a l'angle sud-est, de la qual es conserven els blocs de calcària del llindar, amb dos petits encaixos de polleguera. El paviment de l'estança era un *opus tessellatum* policrom. La decoració del mosaic estava formada per una sanefa exterior formada per un filet simple de tesselles blaves, quasi negres, i un camp interior d'hexàgons delimitats en blau sobre fons blanc, amb una creu central del mateix color blau, i un rombe delimitant la creu fet amb tesselles vermelles i taronges. Al sector nord-oest s'han identificat tres forats que probablement es varen emprar com a encaixos per assentar-hi *dolia*. Aprofitant alguns dels espais on no s'ha conservat el paviment de mosaic es va aixecar la seva preparació posant de manifest alguns elements de fases anteriors. El primer que cal assenyalar és la localització de dos murs est-oest que prolonguen les alineacions estructurals que es detecten de forma molt més clara a la cambra A42 i que dibuixen la forma de l'espai en les fases prèvies a la configuració final de l'àmbit. Ambdós són fets amb pedres escairades només exteriorment i lligades amb fang.

El mur que se situaria al centre sud de l'estança solament es va poder seguir en dos punts, però al centre es conserva un gran bloc de calcària que probablement correspongui al vell llindar d'accés a la cambra situada al sud del mur. Al sud d'aquest parament es localitza un paviment d'*opus signinum* de bona qualitat. Originalment, a la banda nord devia existir un llarg passadís que es localitza també a l'A42. Aquest passadís va tenir dos paviments diferents, ambdós d'*opus signinum*.

Àmbit 42

Cambra de forma gairebé quadrangular amb una porta a l'angle sud-oest (veure A41). Havia de disposar d'una segona porta a llevant, que la comunicaria amb el porticat, però l'estat d'arrasament del sector impedeix apreciar-ho.

Tots els murs són d'*opus caementicium* i anaven estucats. Tot i que en les darreres fases d'utilització de l'espai aquest era un àmbit unitari, sembla que durant bona part de la seva història va estar compartimentat, si bé de diferents formes. Així, un mur el travessava completament d'est a oest, per la banda sud arribant fins al brancal nord de la porta oest. Un segon mur el resseguia per la banda nord. Ambdós són construïts amb pedres escairades exteriorment lligades amb fang i corresponien a una primera estructuració de l'espai, en la qual existiria una cambra a migdia que es prolongaria dins l'A34 i una segona cambra al nord que es prolongaria dins l'A45 i 49. L'espai entre els dos murs correspondria a un passadís que continuaria dins l'àmbit 41. De la cambra situada a migdia es

Figura 4. Vista aèria dels àmbits 34 i 40.

conservava el paviment d'*opus signinum* amb decoració de floretes. La decoració presenta la peculiaritat de que mentre que les flors de la banda de llevant són blanques amb una tessella central negra, les de la banda oest són negres amb el centre blanc. Aquest paviment també es conserva dins l'A34.

Tot sembla indicar que quan es va configurar l'A42, probablement a finals del segle II el paviment de *signinum* situat a migdia es va aprofitar, tot creant un passadís d'accés a l'A41. L'espai al nord es va pavimentar amb un sòl d'*opus tessellatum*. En època baiximperial el mur M-254 es va afitar i l'espai es va igualar en una sola cambra, sense que es detecti la construcció de cap nou.

En aquesta darrera fase, l'espai devia tenir un ús industrial com mostren el molí de mà de pedra volcànica localitzat a llevant de la cambra o el forat situat a la zona centre, que sembla correspondre a un encaix per un petit *dolium*.

Àmbit 43

No es tracta d'un àmbit pròpiament dit sinó d'un espai creat per la construcció de diferents estructures de fases diverses. Al seu interior s'han localitzat diferents elements. Així a l'angle sud oest s'han localitzat dos murs anteriors a les estructures del seu entorn (que les cobreixen) i que semblen correspondre a les restes d'un dipòsit, molt destruït per un gran retall realitzat probablement a finals del segle II (el límit sud del dipòsit probablement correspon al

tram de mur localitzat a l'interior d'un dels encaixos per a *dolium* localitzat a l'àmbit 41). Una canalització travessa de nord a sud l'estança. Pel que fa a les pavimentacions de l'espai solament es conserva part d'un sòl d'*opus signinum* a l'angle sud-est de l'espai, sense relació estraigrafica directe amb els murs de l'entorn.

Àmbit 44

Aquest espai correspon a un petit dipòsit localitzat a la banda nord-oest del sector excavat. El dipòsit presenta un graó interior a la banda de migdia que constitueix l'element més mal conservat del conjunt. A la part inferior de la banda est s'aprecia un forat de desguàs, sense que es conservi cap traça de canalització a l'espai veí (A47).

Àmbit 45/49

La cambra no està completament excavada, mancant per finalitzar la zona situada a llevant (A49). Inicialment l'espai es va dividir en dues cambres diferents ja que l'aparició al centre-sud d'una estructura, feia pensar en una compartimentació. L'excavació realitzada fins al moment actual sembla demostrar que es tractava d'un petit muret relacionat amb alguna reforma tardana de l'espai i no en un autèntic envà que el subdividís.

Pel que fa als paraments, no semblen correspondre tots al mateix moment constructiu, tot i que en la darrera fase d'existència de l'espai varen funcionar conjuntament. Pel

que fa als paraments, cal ressaltar els murs oest i nord. El mur oest està constituït en realitat per dos paraments tot i que no s'aprecia en aquest àmbit, sí que es veu clarament a l'espai veí (A43) on el mur original sembla deixar una obertura a la meitat sud que és posteriorment tapiada. Pel que fa al mur nord, presenta un alçat d'*opus caementicium* però la seva fonamentació és feta amb rierencs lligats amb fang. Aquest fonament no sembla correspondre a l'època republicana per dues raons. La primera és que els murs republicans són fets amb pedres escairades lligades amb fang, però mai amb rierencs, o en tot cas, mai de forma massiva. L'altra raó és que la fonamentació sobresurt respecte al paviment localitzat a la cambra, fet que sembla implicar que quan es va construir aquest parament es va elevar el seu nivell de circulació (així sembla indicar-ho també la cota inferior de l'arrebossat del mur d'aquesta estructura).

Tots els murs apareixen arrebossats, si bé aquest és generalment de baixa qualitat i es limita a un morter grisós. Solament al mur de migdia sembla que podrien haver existit diverses capes. Al centre de la cambra s'aprecia un mur de pedra lligada amb morter, afaitat a nivell del paviment de la sala i que s'estén dins l'espai A49. Aquest mur talla un paviment format per tesselles blanques i algunes de negres, disposades de forma aleatòria, sense formar cap decoració concreta. Aquest paviment no correspon a l'estructuració final de la sala ja que apareix també a l'A42. A la banda sud de la cambra s'han trobat les restes d'un *dolium* esclafat.

Àmbit 46

Espai en forma de passadís resultat de l'addició de diferents estructures i fases diverses. L'espai apareix pavimentat amb un sòl d'*opus signinum*, que sembla cobrir-ne un altre de mosaic. Aquest espai formava part originalment de l'A41, però en època baiximperial va ser subdividit. El mur de ponent, presenta diverses reparacions i reformes, amb l'obliteració d'una obertura situada a l'angle nord-oest i l'afegit d'un tram de mur a migdia.

Àmbit 47

Espai de planta quadrangular situat a la banda nord-oest de la zona excavada. Es tracta d'un espai que encara no està completament excavat i en el que afloren elements i estructures pertanyents a diverses fases. Al centre de l'estança es conserven tot un seguit de murs que són tallats i coberts per altres que caldria datar en època baiximperial. Aquestes estructures, a més, són construïdes amb pedres lligades amb fang, una tècnica constructiva que solament trobem a la vil·la -fins ara- a les fases republicanes.

A la banda nord-oest es conserva una solera que es perd per sota del dipòsit A44. A la zona central també es conserva una solera de *tegulae*, mentre que a la banda sud hi ha traces molt malmeses d'un paviment d'*opus signinum* de molt mala qualitat, sense *rudus*. Per la seva cota d'aparició i les seves característiques sembla correspondre al mateix paviment que es conserva dins l'A37B i al nord de l'A26.

Àmbit 48

Espai excavat de forma parcial situat al nord de l'A46. La part excavada cobreix una superfície de 1'70 m d'est a oest i 2m de nord a sud. La seva estratigrafia és essencialment la mateixa que es troba als A37 i 46, i solament a la part més baixa comença a distingir-se respecte a aquest. És precisament a aquestes cotes en les quals es va finalitzar l'excavació de 2015.

Àmbit 37

Espai del qual ja s'havia excavat el terç de migdia en campanyes anteriors. Tota aquesta zona de migdia apareixia afectada per un gran retall de finals del segle III, que es menjava bona part de les estratigrafies intermèdies (de tal manera que per exemple el paviment de *signinum* de l'A46 apareixia tallat). Els nivells superiors de l'espai estan formats sobretot per estrats i bossades de reblements col·locats aparentment en el moment d'elevació de la cota de circulació de la zona. Per contra els nivells inferiors (encara per finalitzar la seva excavació) corresponen a una estructuració de certa complexitat. L'espai central apareix travessat per un mur que presenta una obertura central que originalment devia conformar una petita arcada, avui incompleta (similar a una arcada d'hipocaust). Al sud del mur s'ha recuperat una estructura circular (encara per excavar) delimitada per un paviment d'*opus signinum* que presenta la mateixa forma circular i que posteriorment va ser cobert amb una solera de *tegulae*. Cal assenyalar que el paviment d'*opus signinum* sembla retallar un mur anterior de pedres lligades amb fang (encara per finalitzar l'excavació d'aquests nivells).

Al nord del mur amb l'obertura central se'n situa un segon parament, que curiosament no presenta cap obertura central i que recolza contra el mur que tanca per l'oest l'espai, mentre que és solidari amb el mur de llevant. La zona al nord d'aquest mur resta a mig excavar. A una cota alta es conserva un parament, que a la banda oest presenta una sola filada, fet amb pedres i fragments de paviment aprofitats. Per sota d'aquest parament hi ha un segon mur, una mica més a migdia, que queda penjat per sobre de tot un seguit de nivells que ocupen la zona

Figura 5. Vista general de l'àmbit 37.

situada al sud. Aquest espai està ocupat per nivells d'enderroc, entre els que s'han recuperat fragments de bipedals i moltes tessel·les de color negre, així com alguns fragments d'*opus signinum*. Per sota d'aquests nivells d'enderroc apareix una potent capa de cendres en les que s'han recuperat alguns *tubuli*.

L'aparença d'aquest espai (que continua en direcció nord) que encara no s'ha excavat completament, és el d'un hipocaust amb el paviment superior destruït i en bona part enfonsat. El principal problema interpretatiu és que no presenta cap obertura al sud, de tal manera que el mur amb l'obertura en arc no connectaria amb aquest espai, per l'existència del segon mur sense cap.

Àmbit 37B

Espai allargassat situat al nord de l'A26, del qual representa una continuïtat natural. Solament presenta murs per l'oest i l'est. De moment s'ha excavat fins a la cota d'un paviment de *signinum* que cobreix bona part de l'espai. Aquest *opus signinum* és de mala qualitat i sense *rudus*.

LES SABATES DE FONAMENTACIÓ DE LA COBERTA

La troballa des de les primeres campanyes arqueològiques de paviments musius i elements com pintures o estructures d'*opus signinum* va posar de relleu la necessitat de crear un sistema de cobertura i protecció d'aquests elements. Per aquesta raó es va elaborar un projecte d'adequació -dirigit des del Servei de Monuments de la Diputació de Girona- que contemplava la creació d'una coberta per protegir la zona sud del jaciment. Aquest projecte ha estat aprovat per la Comissió de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya i està finançat per ABERTIS a través de l'1% Cultural Ministerial. La construcció d'aquesta coberta requeria la construcció de quatre potents sabates de fonamentació que han estat objecte de

Figura 6. Detall del dipòsit existent sota el paviment del torculari (A23).

control arqueològic, i en un dels casos (pilar nord-oest) d'excavació arqueològica.

Atès que tres dels pilars s'assentaven sobre espais ja excavats i no varen aportar cap dada rellevant centrarem la descripció en els treballs de la sabata nord-oest. Aquest pilar s'assenta immediatament a migdia del mur que tanca per migdia l'A23, i la seva sabata afecta als àmbits 23, 18 i 33. Aquests tres espais corresponen a la gran sala de premsat del *torcularium* i a dos grans dipòsits (A18 i 33). Es tracta d'una zona que conservava encara les pavimentacions originals d'*opus signinum* i que per tant solament s'havien excavat fins al primer paviment. Tot i això era evident la possibilitat d'existència d'una estratigrafia més o menys complexa per sota d'aquests paviments, ja que corresponien a la darrera fase d'ús dels espais.

La construcció de la sabata de fonamentació era una oportunitat per realitzar un sondeig que permetés reconstruir l'estratigrafia del sector. El sondeig afectava en realitat tres espais diferents i estratigràficament correspon a dues realitats diferents, dos sondejos independents, un realitzat dins l'A23 i l'altre que afectaria als àmbits 18 i 33 raó per la qual els descriurem per separat.

Dins l'A23 i immediatament per sota del paviment d'*opus signinum* apareixia un sòl de morter, clarament un intent

de col·locació de paviment d'*opus signinum*, amb mitja canya inclosa, que no es va finalitzar, i que es va “corregir” col·locant el paviment superior. Per sota d'aquest nivell se situava, a la banda sud, una banqueta de rajol arrebossada amb *opus signinum* que constituïa el tancament d'un dipòsit anterior, que presentava un paviment d'*opus signinum* amb mitja canya 5 cm per sota. Immediatament per sota d'aquest paviment n'existia un altre, Aquest és un fet que es repeteix constantment al sector, l'existència de diferents paviments que constitueixen reparacions d'una mateixa estructura.

L'existència d'aquest dipòsit explica l'existència de la llarga distància existent a la darrera fase entre la zona de premsat de l'A23 i els dipòsits A18/33. Inicialment existia un dipòsit situat entre les dues estructures que va ser esborrat a la fase final del conjunt.

Pel que fa a la banda sud del mur, cal assenyalar que el sondeig afectava a dos espais diferents (A18 i 33) tot i que inicialment formaven part d'una estructura única. El mur que separava els dos espais es va haver de desmuntar parcialment i es va poder apreciar que en realitat es va bastir en dos fases, tot i que resulta difícil atribuir-ho a dos moments cronològics diferents. La meitat est es va bastir rebentant parcialment un paviment d'*opus signinum* mentre que la meitat oest s'hi recolza al damunt.

Si analitzem en primer lloc el sondeig de la banda est (A18) cal assenyalar que per sota del paviment actualment visible hi havia un potent *rudus* de pedres assentades directament sobre un segon paviment. Aquest recolza també contra el mur transversal i per tant és posterior a la subdivisió de l'espai. Aquest segon paviment també disposa d'un *rudus* potent, de pedres mitjanques que s'assenten directament sobre un tercer paviment d'*opus signinum*. Aquest, molt més mal conservat correspon, per cota, a la continuació del paviment de l'A33, si bé tallat parcialment pel mur M-147. A la part excavada dins aquest espai el paviment s'assenta al damunt d'un mur del que parlarem més endavant i que ocupa gairebé tota l'amplada restant del sondeig.

Pel que fa a la banda oest del mur transversal (A33) l'excavació s'iniciava a una cota més baixa que en el cas de l'A18. Per sota del paviment de l'espai i que no era altra cosa que el paviment de la darrera fase d'ús del dipòsit que formaven els A18 i 33, abans de ser subdividits, varen aparèixer diversos elements. A l'oest i nord, tot resseguint els murs perimetrals que defineixen el dipòsit es varen localitzar sengles murs de rajol i morter, que encara conservaven, sobretot a ponent, part del recobriments d'*opus signinum*. Aquests, de 40 cm d'amplada i

que s'estenien fora del sondeig formaven part d'una estructuració anterior dels A18 i 33, quan aquests eren una unitat. De fet aquestes dues estructures són dos graons recoberts d'*opus signinum* que defineixen el perímetre del dipòsit A18 i 33.

La resta de l'espai estava ocupada per un rebliment argilós. Aquest àmbit inferior no conservava el paviment original, però sí indicis de la seva existència. Així, a l'angle nord-oest es conservava part del morter que hauria format aquest paviment, mentre que per sota del nivell de farcit es va localitzar un nivell de circulació de terra piconada que creiem que era en realitat la preparació damunt la qual s'assentaria l'autèntica pavimentació de la sala. Hem definit l'espai com àmbit i no com dipòsit ja que aquesta adscripció no resta clara. Si bé la part superior del mur conserva traces d'*opus signinum* no així els laterals i el paviment de morter -d'haver existit- no disposaria d'un autèntic *rudus*, cosa que si succeïa en tots els de l'entorn.

Aquest nivell s'assentava directament sobre les argiles del subsòl. Retallant aquestes argiles hi havia un forat de planta circular. Es tractava del retall d'una sitja o per col·locar un dolium. Per la troballa d'alguns fragments de paret de dolia ens inclinem per la segona opció, tot i que cap peça era *in situ*.

CONCLUSIONS

Les conclusions presentades són provisionals ja que l'estudi està en procés.

L'excavació dels dos darrers anys es podria dividir en dos sectors o espais que presenten una estratigrafia clarament diferenciada, almenys pel que fa als seus nivells superiors. La meitat oriental presenta tot un seguit d'estances que, amb diverses reformes, varen continuar en ús fins al moment d'abandonament de la vil·la, mentre que la meitat occidental està ocupada per espais de funcionalitat diversa, molts dels quals varen ser obliterats a principis del segle IV quan tot el sector va ser cobert i es va elevar la cota de circulació.

Tot i el moment inicial de l'estudi podem presentar un esquema de l'evolució d'aquest sector de l'edifici.

Fase republicana i augustal

Agrupem aquestes dues fases en un sol apartat perquè solament la segona es pot apreciar de forma clara, però atenent al fet que a la resta de l'edificació l'estructuració augustal respon en bona mesura a la mateixa distribució

que l'existent al segle I aC. El segon argument és que tots els murs conservats d'aquesta fase es conserven arranats a nivell de paviment i s'aprecia que es tracta en tots els casos de murs de pedres carejades lligades amb fang, tècnica constructiva característica de la fase republicana (la part en alçat dels murs es construiria en època augustal en *opus caementicium* o *opus incertum* i aquesta és l'estructura eliminada en el moment d'afaitar els murs.

El que si queda clar és que la distribució de les estances és diferent a l'actualment apreciable a simple vista. Així s'aprecien dues rengleres de cambres disposades a ponent del llarg porticat que presidia l'edifici per l'est. Una d'elles estaria formada pels murs M-251 (sud), M-254 (nord), i M-164 (est) mentre que el límit oest es trobaria destruït per la construcció dels murs M-250 i 253 (els vells paraments varen ser substituïts per sengles portes d'accés a les estances A40 i 41). El paviment de la sala era un paviment d'*opus signinum* decorat amb petites flors quatripètals amb la peculiaritat de que la meitat oriental de la cambra presenta flors blanques amb una tessella negra central, mentre que la meitat oest la relació s'inverteix ja que presenta flors negres amb una tessella central blanca.

A l'oest d'aquesta estança hi havia una segona cambra més difícil de resseguir ja que les reformes posteriors l'han emmascarat. El mur sud correspondria a la prolongació del mur M-251, mentre que el límit nord el constituïa el mur M-254b, i part del mur M-263, per ponent (aquest mur va patir diverses reformes i afegits i el seu aspecte actual noi correspon a la seva configuració inicial). Aquesta sala estava pavimentada amb un sòl d'*opus signinum* sense decoració, i es conserva el llindar d'una porta situada a la banda nord de la cambra, formada per un gran bloc de pedra calcària (cal assenyalar que molt probablement els blocs de pedra calcària que actualment configuren els accessos orientals dels àmbits 40 i 41 podrien ser reaprofitats d'aquesta mateixa fase).

Al nord d'aquestes dues estances existia un passadís est. Al sud s'obririen les dues cambres acabades de descriure mentre que al nord-est s'hi situaria una gran estança que tot seguit descriurem mentre que es detecta un angle al nord-oest que sembla indicar l'existència d'un espai obert en aquell sector.

La cambra situada al nord-est de l'espai excavat la coneixem de forma parcial. Coneixem el mur de migdia però no els altres tres límits ja que es tracta d'un espai a mig excavar. L'element disponible que permet definir millor la seva superfície és precisament el seu paviment, un *opus tessellatum* format amb un camp de tesselles majoritària-

ment blanques (tot i la presència d'algunes peces negres) que no formen cap dibuix concret. El paviment entrega contra el mur sud. Pel nord el paviment es fica per sota del parament M-257, i també ho fa per llevant per sota del mur M-271. Sembla que per llevant l'estança s'estendria fins el porticat A29, dibuixant en conjunt una de les estances més grans de les excavades fins al moment.

Sense una anàlisi dels materials resulta arriscat atribuir a aquesta fase altres elements, menys clars, tot i que tant el dipòsit situat dins l'A43, com l'estructura circular de l'A37 en podrien formar part.

A la fase republicana cal situar l'encaix de *dolium* localitzat a l'A18-33 i que formaria part del magatzem ja localitzat a l'espai A17 en campanyes anteriors.

Segles I-II

En algun moment encara per determinar, però anterior a la transformació del sector est i la col·locació dels paviments musius, es varen produir algunes reformes puntuals. El passadís que travessava el sector d'est a oest es va tornar a pavimentar. La cambra nord-est va ser tallant el vell paviment d'*opus tessellatum*.

La reforma de finals del segle II

Aquesta fase va suposar una transformació important de l'espai, definint-se nous àmbits i estances, que no seguien l'ordenació anterior. Així es varen construir els àmbits 41 i 42 tal i com els coneixem actualment. Aquests dos àmbits constitueixen uns ambients simètrics als que configuraven els àmbits 34 i 40. En ells hi ha un passadís d'accés, que aprofita el vell paviment d'*opus signinum* decorat amb flors de quatre pètals, amb un petit espai lateral, que en aquest cas anava pavimentat amb un *opus tessellatum* de color blanc, aparentment sense decoració. Aquest passadís conduïa a una estança quadrangular (A42) pavimentada amb un *opus tessellatum* de decoració geomètrica i decoració parietal. El conjunt d'estances simètriques (amb passadissos, cambres laterals i grans sales al fons) recorden els conjunts que configuren els *cubicula* a moltes grans vil·les, tot i que en aquest cas la sala principal presenta unes dimensions certament superiors al que sol ser habitual en un *cubiculum*.

La sala nord-est presenta un nou tancament per llevant (M-256), potser amb una porta a l'angle sud, però sembla conservar el vell paviment. Podria ser que la meitat sud de l'estança es convertís en un passadís, una funció que ja podia haver complert quan es va construir en una fase anterior el mur M-279.

La fase baiximperial

Pel que fa a les sales de la banda est aquestes semblen patir una transformació similar a la ja detectada als àmbits 34 i 40. Es conserven els paviments musius i de *signinum*, s'afaiten alguns dels murs per poder ampliar l'espai, i aquest es destina a tasques de caire industrial. Així ho demostren els diferents encaixos de planta circular practicats als paviments i que semblen correspondre a encaixos per dolies. L'àmbit 45 pren la seva configuració final amb la construcció del mur M-257 al nord. Sembla que en aquests moments es construiria un nou paviment d'*opus signinum* col·locat a una cota significativament més elevada i que posteriorment va ser destruït i s'ha localitzat barrejat amb els nivells d'enderroc de la sala. L'única explicació que trobem a una destrucció tant exhaustiva del paviment seria que en ell també s'hi encaixessin petites dolies o altres atuells que varen ser extrets en el moment d'abandonament de la vil·la i per fer-ho es destruï el paviment. De fet contra el mur sud de la sala encara es conserva una d'aquestes peces esclafada. El muret M-271 podria ser l'únic que queda d'un petit dipòsit o estructura que aniria encaixada en el paviment de *signinum*. Cal recordar que es conserva un arrebossat de *signinum* molt prim i fi a la cara oest de l'estructura, però aquest paviment no es reproduïx ni al mur sud ni al paviment de la zona (l'estructura es va construir directament al damunt del sòl d'*opus tessellatum*).

A la zona oest sembla que es va optar per elevar el nivell de circulació de la zona, cobrint la majoria d'estructures dels àmbits 37, 37B, 46 i 48. A l'extrem oest es va construir el dipòsit A44 la funcionalitat del qual potser cal relacionar amb el gran *torcularium* situat a migdia. També els murs M-230 i 267 semblen correspondre a aquesta fase.

En aquest esbós d'evolució cronològica s'ha fet escassa referència a les restes localitzades als àmbits 37 i 47. Això es deu a diversos factors. Primer que es tracta d'espais amb una complexitat estructural i estratigràfica molt elevada i que serà necessari completar l'estudi dels materials per poder aclarir les diverses fases constructives i la seva adscripció cronològica.

La segona raó és que es tracta d'espais encara per finalitzar o que requereixen d'una ampliació dels treballs per poder observar en perspectiva la seva evolució (així per exemple els nivells de la banda nord de l'A37, es fiquen sota els murs perimetrals i s'estenen cap a sectors encara per explorar.

ELS TREBALLS DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ

Els treballs arqueològics es varen complementar amb tasques de conservació i preservació *in situ* de les estructu-

Figura 7. Treballs de consolidació de mosaics.

res i elements apareguts. Els objectius d'aquestes intervencions consisteixen en assegurar-ne la seva perdurabilitat, aturar els processos de degradació que els afectaven i minimitzar l'acció dels possibles factors d'alteració.

Intervencions realitzades

Els treballs de conservació-restauració es varen centrar en els àmbits A34, A40, A41 i A42, en els quals es va intervenir en els paviments d'*opus tessellatum*, els revestiments monocroms i policroms presents en bona part dels seus murs i en el conjunt de dòlies aparegudes en els àmbits A34 i A40.

Val a dir que la instal·lació per part del Servei de Monuments de la Diputació de Girona d'una coberta provisional que protegís aquests àmbits va ser essencial per la seva conservació. A continuació segueix la descripció dels processos de conservació-restauració realitzats en cadascun dels elements.

Paviments

Es va intervenir en les restes de paviment mosaic d'*opus tessellatum* dels àmbits A40 i A41. A continuació es descriuen els processos realitzats.

- Extracció i eliminació de les restes de terra presents damunt les capes conservades del paviment original. Aquesta intervenció va permetre delimitar exactament les restes d'*opus tessellatum* conservats i deixar visible la capa de preparació, *nucleus*, molt ben conservada en pràcticament la totalitat dels àmbits intervinguts. Aquesta intervenció va fer possible recuperar petites quantitats de tesselles, després de la seva ubicació original, que es trobaven perdudes enmig de les acumulacions de terra. Per a aquesta intervenció es varen utilitzar processos de

Figura 8. Mosaic de l'A40 durant el procés de consolidació i restitució de tessel·les.

Figura 9. Vista de l'A40 durant els treballs de consolidació, amb les pintures parietals netes.

neteja mecànica en sec (raspalls, bisturís, espàtules) ajudats d'aspirador.

- Neteja superficial. Es va realitzar una lleu neteja superficial de les restes d'*opus tessellatum* conservats, mitjançant processos mecànics en sec (raspalls, bisturís, espàtules), ajudats d'aspirador. Aquesta intervenció va permetre distingir les formes geomètriques representades, com també els tipus de tessel·la, de dos mides diferenciades i de diversos colors.

- Reforçaments provisionals: protecció perimetral i ompliment de les llacunes de tots els paviments conservats. Es va realitzar amb morters naturals a base de calç i àrids (sorra, pols de marbre) en proporció 1:3, deixant visible la granulometria i el color dels morters mitjançant l'esponjat de la seva superfície. Amb aquesta intervenció es va aconseguir aturar el procés de degradació més greu que patien els paviments d'*opus tessellatum*, i alhora va permetre delimitar perfectament les seves restes conservades en els àmbits intervinguts.

Revestiments

Es va intervenir en els murs sud i oest de l'àmbit A40, en els murs sud, oest, nord i est de l'àmbit A41 i en el mur oest de l'àmbit A42, que són on es localitzen restes de revestiments policroms. Val a dir que tots aquests revestiments es presentaven força fragmentaris, tot i que gràcies a les restes conservades es permet tenir una idea general de la seva composició original. A continuació es descriuen els processos d'intervenció realitzats.

- Extracció i eliminació de les restes de terres i materials aliens, presents en els coronaments i paraments dels murs de tots els àmbits intervinguts.

- Eliminació d'agents biològics. Aplicació de producte biocida per a l'eliminació de la presència d'agents biològics

(molses i líquens) damunt la superfície dels revestiments, i extracció mecànica posterior de les restes d'agents biològics.

- Neteja. Es va realitzar una lleu neteja superficial del parament dels revestiments conservats en aquests àmbits, mitjançant processos mecànics en sec (raspalls, bisturís, espàtules), i amb l'ajuda d'aspirador. Puntualment, es va aprofundir en el procés de neteja de les concrecions terroses adherides damunt la superfície dels revestiments policroms, mitjançant la seva humectació controlada i la posterior extracció a punta de bisturí.

- Rebliment de juntes i forats entre pedres dels paraments originals, amb un morter natural a base de calç i àrids de granulometria i color semblant a l'original.

- Consolidació. Aplicació de morters en bisell a totes les vores dels revestiments i restes de pintures murals, amb un morter natural a base de calç i àrids de granulometria i color semblant a l'original. Puntualment va ser necessari l'aplicació per injecció de morters fluids, en base calç, per a la consolidació de les àrees més fràgils i en perill de desprendiment dels revestiments policroms.

Dòlies

Gràcies a la instal·lació de la coberta provisional sobre els àmbits A34 i A40, va ser possible mantenir estabilitzats i en la seva ubicació original els conjunt de dòlies descoberts en aquests àmbits. Per aquesta raó i a causa de la urgència en la intervenció sobre els altres elements (paviments mosaics i revestiments policroms) es va realitzar tant sols una mínima intervenció en aquests elements. Tot seguit es descriuen els processos realitzats.

- Extracció i eliminació de les restes de terres i materials dipositats tant a l'interior de com al voltant les dòlies. No

Figura 10. Detall de la pintura parietal de l'A41.

PALAHÍ, L., NOLLA, J.M., COSTA, A. 2014, La vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Gironès), *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Besalú, 237-248.

PALAHÍ, L., VIVÓ, D., NOLLA, J.M. 2015, La monumentalització dels espais domèstics en època augustal. El cas de la vil·la del Pla de l'Horta i el *suburbium* de Gerunda, *2on Congrés Internacional d'arqueologia i món antic, Tarraco Biennal 2014*, 193-198.

es va realitzar una extracció total de la terra per evitar el despreniment o caiguda de les restes conservades. Mitjançant aquesta intervenció es varen poder recuperar diversos fragments que es trobaven enterrats majoritàriament en el seu interior.

- Neteja. Es va realitzar una lleu neteja superficial dels fragments despresos i recuperats de cadascuna de les dòlies, mitjançant processos mecànics en sec (raspalls, bisturís, espàtules).

242

- Classificació i agrupament *in situ* dels diversos fragments recuperats. Es va realitzar una tria i agrupament per a cada dòlia de tots els fragments recuperats en el seu interior.

BIBLIOGRAFIA

BURCH, J., CASAS, J., CASTANYER, P., COSTA, A., NOLLA, J.M., PALAHÍ, L., SAGRERA, J., SIMON, J., TREMOLEDA, J., VIVÓ, D., VIVO, J. 2013, *L'alt imperi al nord-est del Conuentus Tarraconensis. Una visió de conjunt*, Girona, 384-397.

PALAHÍ, L. 2012, *Gerunda*. L'àrea suburbial de la ciutat de Gerunda, dins Vivó, D., Palahí, L., Nolla, J.M., *Parva Gerunda*, Girona, 103-126

PALAHÍ, L. 2012, La vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter). Evolució d'una gran vil·la suburbana d'època romana, *Onzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Girona, 223-236.

PALAHÍ, L., COSTA, A. 2010, Excavacions a la vil·la romana del Pla de l'Horta, *Desenes Jornades d'Arqueologia a les Comarques Gironines*, Arbúcies, 209-218.

PALAHÍ, L., NOLLA, J.M. 2013, *El Pla de l'Horta, una vil·la suburbana d'època romana*, Girona.